YHTEISÖJEN TUOMIOISTUIMEN TUOMIO
14 päivänä joulukuuta 1993 *

Asiassa C-110/91,

jonka Arbeitsgericht Bonn on saattanut ETY:n perustamissopimuksen 177 artiklan mukaisesti yhteisöjen tuomioistuimen käsiteltäväksi saadakseen ensin mainitussa tuomioistuimessa vireillä olevassa riita-asiassa

Michael Moroni

vastaan

Collo GmbH

ennakkoratkaisun ETY:n perustamissopimuksen 119 artiklan ja miesten ja naisten tasa-arvoisen kohtelun periaatteen toteuttamisesta ammatillisissa sosiaaliturvajärjestelmissä 24 päivänä heinäkuuta 1986 annetun neuvoston direktiivin 86/378/ETY (EYVL N:o L 225, s. 40) tulkinnasta sekä yhteisöjen tuomioistuimen 17.5.1990 asiassa Barber antaman tuomion (C-262/88, Kok. 1990, s. I-1889) oikeusvaikutusten ajallisesta rajoittamisesta,

YHTEISÖJEN TUOMIOISTUIN,

toimien kokoonpanossa: presidentti O. Due, jaostojen puheenjohtajat G. F. Mancini, J. C. Moitinho de Almeida, M. Díez de Velasco sekä tuomarit C. N. Kakouris, R. Joliet, F. A. Schockweiler, G. C. Rodríguez Iglesias, M. Zuleeg, P. J. G. Kapteyn ja J. L. Murray,

* Oikeudenkäyntikieli: saksa.

julkisasiamies: W. Van Gerven,
kirjaaja: apulaiskirjaaja H. von Holstein ja johtava hallintovirkamies D. Louterman-Hubeau,

ottaen huomioon kirjalliset huomautukset, jotka sille ovat esittäneet:

- Michael Moroni edustajanaan asianajaja M. Hohlfeld, Bonn,

- Firma Collo GmbH edustajanaan Bundesvereinigung der Deutschen Arbeitgeberverbände,

- Saksan hallitus asiamiehenään liittotalousministeriön Ministerialrat E. Röder,

- Alankomaiden hallitus asiamiehenään ulkoasiainministeriön kansliapäällikkö B. R. Bot,

- Yhdistyneen kuningaskunnan hallitus asiamiehenään R. Caudwell, Treasury Solicitor's Department, sekä barrister S. Richards,

- Irlannin hallitus asiamiehenään Chief State Solicitor L. J. Dockery,

- Euroopan yhteisöjen komissio asiamiehenään oikeudellisen yksikön virkamiehet K. Banks ja B. Jansen,

ottaen huomioon suullista käsittelyä varten laaditun kertomuksen,

kuultuaan Saksan hallituksen, Alankomaiden hallituksen, asiamiehinään ulkoasiainministeriön oikeudelliset apulaisneuvonantajat J. W. de Zwaan ja T. Heukels, Yhdistyneen kuningaskunnan hallituksen, asiamiehinään Attorney-General Sir Nicholas Lyell, QC, barrister S. Richards, barrister N. Paines, ja J. E. Collins, Treasury Solicitor's Department, Irlannin hallituksen, asiamiehinään J. Cooke, SC, ja A. O'Caoimh, BL, sekä komission esittämät suulliset huomautukset 26.1.1993 pidetyssä suullisessa käsittelyssä,

kuultuaan julkisasiamiehen 28.4.1993 pidetyssä suullisessa käsittelyssä antaman ratkaisuehdotuksen,

on antanut seuraavan

tuomion

1 Arbeitsgericht Bonn on 14.2.1991 tekemällään ja yhteisöjen tuomioistuimeen 11.4.1991 saapuneella päätöksellä esittänyt ETY:n perustamissopimuksen 177 artiklan nojalla kolme ennakkoratkaisukysymystä ETY:n perustamissopimuksen 119 artiklan tulkinnasta sekä miesten ja naisten tasa-arvoisen kohtelun periaatteen toteuttamisesta ammatillisissa sosiaaliturvajärjestelmissä 24 päivänä heinäkuuta 1986 annetun neuvoston direktiivin 86/378/ETY (EYVL N:o L 225, s. 40, jäljempänä 'direktiivi 86/378/ETY) tulkinnasta sekä yhteisöjen tuomioistuimen 17.5.1990 asiassa Barber antaman tuomion (C-262/88, Kok. 1990, s. I-1889, jäljempänä 'asiassa Barber annettu tuomio') tulkinnasta oikeusvaikutusten ajallisen rajoittamisen osalta.

2 Nämä kysymykset on esitetty riita-asiassa Moroni vastaan Collo GmbH, jäljempänä 'Collo'; asia koskee yrityseläkkeen myöntämisen ehtoja.

3 Vuonna 1948 syntynyt Moroni on ollut Collon työntekijänä vuosien 1968 ja 1983 välisenä aikana ja liittynyt yrityksen vanhuuseläkejärjestelmään. Mainitun lakisääteistä eläkejärjestelmää täydentävän järjestelmän mukaan miespuoliset työntekijät eivät voi vaatia eläkettä ennen 65 vuoden ikää, kun taas naiset saavat sen täytettyään 60 vuotta; molemmissa tapauksissa on edellytyksenä, että työntekijä on työskennellyt yrityksessä vähintään kymmenen vuotta.

4 *Gesetz zur Verbesserung der betrieblichen Altersversorgungin* (ammatillisten vanhuuseläkejärjestelmien parantamista koskeva laki, jäljempänä 'BetrAVG') nojalla työntekijä, joka lähtee yrityksen palveluksesta ennen eläkeiän täyttymistä, säilyttää oikeuden työsuhteensa aikana kertyneeseen eläkkeeseen; hän on oikeutettu eläkkeeseen täytettyään 65 tai 60 vuotta sen mukaan, onko hän mies vai nainen. Eläkkeen määrä lasketaan tällöin vähentämällä siitä eläkkeestä, jonka työntekijä tavanomaisessa eläkeiässä olisi saanut, osa, joka vastaa työntekijän todellisen työssäoloajan ja hänen teoreettisen kokonaistyössäoloaikansa välistä suhdetta. Koska naisten eläkeikä on alhaisempi, heidän eläkettään vähennetään vähemmän kuin heidän miespuolisten työtovereidensa eläkkeitä.

5 Moroni on vaatinut Arbeitsgericht Bonnissa perustamissopimuksen 119 artiklaan vedoten oikeutta yrityseläkkeeseen 60 vuoden iästä alkaen – eli vastaavaa oikeutta kuin naispuolisilla työtovereillaan – sekä sitä, että hänen eläkkeestään ei tästä syystä vähennettäisi enempää kuin hänen tehtäviensä

päättymisen ja kuudennenkymmenennen ikävuotensa erotuksena olevan vuosimäärän mukaisesti laskettava osa.

6 Collo kiistää 119 artiklan soveltumisen tässä tapauksessa ja viittaa direktiiviin 86/378/ETY, jonka mukaan toisaalta ammatillisten järjestelmien määräysten muuttamisella tasa-arvoisen kohtelun periaatteen mukaiseksi, mikä on toteutettava viimeistään 1.1.1993, ei välttämättä ole taannehtivaa vaikutusta (8 artikla) ja jonka mukaan toisaalta jäsenvaltiot ovat oikeutettuja poikkeamaan tasa-arvoisen kohtelun periaatteesta eläkkeiden ja vanhuuseläkkeiden myöntämisikärajojen vahvistamisen osalta joko siihen asti, kun tasa-arvoisuus on toteutettu lakisääteisissä järjestelmissä, tai viimeistään siihen asti, kun jollain direktiivillä mainittuun tasa-arvoisuuteen velvoitetaan (9 artikla). Joka tapauksessa on otettava huomioon asiassa Barber annetun tuomion oikeusvaikutusten ajallinen rajoittaminen.

7 Arbeitsgericht Bonn on päättänyt lykätä asian käsittelyä ja esittää yhteisöjen tuomioistuimelle seuraavat ennakkoratkaisukysymykset:

"1) Onko suorien vakuutusten järjestelmään perustuva ammatillinen vakuutusjärjestelmä, joka sisältää velvoitteen maksaa täydentävä eläke miespuoliselle työntekijälle 65 vuoden iässä, mutta naispuoliselle työntekijälle 60 vuoden iässä, jo nykyään ETY:n perustamissopimuksen 119 artiklan vastainen, ottaen huomioon myös direktiivin 86/378/ETY?

2) Jos vastaus ensimmäiseen kysymykseen on myönteinen, onko rikkomisella jo tästä hetkestä lähtien samanlaiset oikeudelliset seuraamukset, kuin mitä direktiivillä 86/378/ETY on ilmeisesti edellytetty vasta vuodesta 1993 alkaen? Voiko tällaiseen vakuutusjärjestelmään liittynyt työntekijä vaatia oikeuksiaan eläkkeeseen 60 vuoden iästä alkaen, ja onko täydentävä eläke maksettava vähentämättömänä huolimatta eläkkeelle lähdön ennenaikaisuudesta sopimuksen ehtoihin nähden?

3) Jääkö mahdollinen ETY:n perustamissopimuksen 119 artiklan rikkominen - ottaen huomioon myös direktiivin 86/378/ETY - nykyään ilman seurausta

   a) kun työntekijä on jättänyt työpaikkansa ennenaikaisesti tai saatuaan täydet eläkeoikeudet aikoo niin tehdä ennen direktiivin 86/378/ETY julkaisemista, ennen yhteisöjen tuomioistuimen 17.5.1990 antaman tuomion (C-262/88, Barber v. Guardian

Royal Exchange Assurance Group) julistamista tai ennen direktiivin 86/378/ETY 8 artiklan 1 kohdassa vahvistettua päivämäärää 1.1.1993,

tai vain

b) jos entinen työntekijä on jo siirtynyt eläkkeelle johonkin edellä mainituista päivämääristä mennessä,

tai vain siltä osin kuin

c) täydentävän eläkkeen maksamisen aloittamisen ehdot ovat jo täyttyneet johonkin yllämainituista päivämääristä mennessä siten, että on vielä mahdollista pyytää korotus tulevien eläkeoikeuksien perusteella,

vai

d) kuuluuko kysymys ETY:n perustamissopimuksen 119 artiklasta edellä esitettyjen eri tilanteista johtuvien muunnosten ajallisista vaikutuksista esillä olevassa tapauksessa kansallisten tuomioistuinten harkintavaltaan?"

8 Pääasiaa koskevia tosiseikkoja, asian käsittelyn vaiheita sekä yhteisöjen tuomioistuimelle esitettyjä kirjallisia huomautuksia koskevat tarkemmat tiedot ilmenevät suullista käsittelyä varten laaditusta kertomuksesta. Oikeudenkäyntiasiakirjojen näitä osia käsitellään jäljempänä vain, mikäli se on tarpeen tuomioistuimen perustelujen selvittämiseksi.

Ensimmäinen kysymys

9 Ensimmäisellä kysymyksellään ennakkoratkaisua pyytänyt tuomioistuin pyrkii selvittämään, onko perustamissopimuksen 119 artiklan vastaista täydentävien ammatillisten eläkejärjestelmien erilaisen eläkeiän vahvistaminen eri sukupuolille niin, että miespuolinen työntekijä voi vaatia yrityseläkettä vasta iäkkäämpänä kuin samassa tilanteessa oleva naispuolinen työntekijä.

10 On muistettava, että asiassa Barber annetussa tuomiossa (32 kohta) yhteisöjen tuomioistuin on jo todennut 119 artiklan kieltävän kaiken palkkasyrjinnän miesten ja naisten välillä riippumatta siitä, millaisesta järjestelystä naisten ja miesten erilainen kohtelu johtuu; erityisesti on kielletty vahvistamasta eri sukupuolille erilaista eläkeikää sellaisessa sopimusperusteisessa ammatillisessa järjestelmässä, jota sovelletaan lakisääteisen järjestelmän sijasta, vaikka miehillä ja naisilla olisikin eri eläkeikä kansallisen lainsäädännön mukaisessa järjestelmässä.

11 Yhteisöjen tuomioistuin on päätynyt tähän lopputulokseen päätettyään samassa tuomiossa, että ammatilliset eläkkeet ovat 119 artiklan toisessa kohdassa tarkoitettua palkkaa, johon vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan kuuluvat kaikki nykyiset ja tulevat rahana tai luontoisetuina maksettavat vastikkeet kunhan työntekijä saa ne, vaikka välillisesti, palvelussuhteen perusteella; se, että jotkut suoritukset maksetaan työsuhteen päättymisen jälkeen, ei tarkoita, etteivätkö ne voisi olla mainitussa artiklassa tarkoitettua palkkaa (ks. erityisesti 12 kohta).

12 On totta, kuten kansallinen tuomioistuin toteaa, että asiassa Barber annetun tuomion taustalla olevat seikat koskevat brittiläisen oikeuden mukaista, lakisääteisen järjestelmän sijasta sovellettavaa sopimusperusteista ammatillista vakuutusjärjestelmää (contracted-out -järjestelmää) eivätkä pääasian kohteena olevassa riita-asiassa kyseessä olevaa täydentävää ammatillista järjestelmää.

13 On joka tapauksessa huomattava, että todetessaan mainitunlaisten järjestelmien mukaisesti maksettavien eläkkeiden kuuluvan 119 artiklan soveltamisalaan, yhteisöjen tuomioistuin on nojautunut samoihin kriteereihin kuin aikaisemmassa oikeuskäytännössään erottaakseen lakisääteiset sosiaaliturvajärjestelmät ammatillisista vakuutusjärjestelmistä.

14 Asiassa Defrenne 25.5.1971 antamassaan tuomiossa (80/70, Kok. 1971, s. 445, 7 ja 8 kohta) yhteisöjen tuomioistuin vahvisti, että palkan käsitteeseen eivät sisälly sellaiset sosiaaliturvajärjestelmät tai -etuudet, esimerkiksi vanhuuseläkkeet, jotka perustuvat suoraan lainsäädäntöön eivätkä edellytä yritys- tai ammattikohtaista sopimista ja joiden soveltaminen yleisesti määriteltyihin työntekijäryhmiin on pakollista. Kyseisillä järjestelmillä turvataan työntekijöille sellaisen lakisääteisen järjestelmän edut, jonka rahoitukseen osallistuvat työntekijät, työnantajat ja mahdollisesti julkinen valta siten, että osallistuminen perustuu enemmän sosiaalipoliittisiin syihin kuin työnantajan ja työntekijän väliseen työsuhteeseen.

15 Yhteisöjen tuomioistuin on asiassa Bilka-Kaufhaus 13.5.1986 antamassaan tuomiossa (170/84, Kok. 1986, s. 1607), joka koskee juuri saksalaista ammatillista järjestelmää, todennut, että vaikka järjestelmä on otettu käyttöön kansallisen lainsäädännön mukaisesti, se perustuu työnantajan ja hänen työntekijöidensä edustajien väliseen sopimukseen, se täydentää lakisääteistä sosiaaliturvajärjestelmää eikä sitä rahoiteta julkisista varoista. Järjestelmä, jolla on nämä ominaispiirteet, kuuluu siten perustamissopimuksen 119 artiklan soveltamisalaan.

16 Asiassa Barber annetussa tuomiossa käsiteltiin ensimmäistä kertaa sitä kysymystä, onko erilaisen eläkeiän vahvistaminen eri sukupuolille 119 artiklassa tarkoitettua epätasa-arvoista kohtelua. Tällainen erottelu ei kuitenkaan ole ominaista pelkästään niille sopimusperusteisille ammatillisille vakuutusjärjestelmille, joita sovelletaan lakisääteisten järjestelmien sijasta; päinvastoin sitä esiintyy myös muissa ammatillisissa järjestelmissä, ja se aiheuttaa samat syrjivät vaikutukset.

17 Asiassa Barber annetussa tuomiossa ilmaistujen periaatteiden ei ole katsottava ulottuvan vain niihin sopimusperusteisiin ammatillisiin vakuutusjärjestelmiin, joita sovelletaan lakisääteisen järjestelmän sijasta, vaan myös sen kaltaisiin täydentäviin järjestelmiin, joita pääasiana oleva riita-asia koskee.

18 Saksan hallitus korostaa, että Saksassa sovellettavan lakisääteisen vanhuuseläkejärjestelmän mukaan miespuolinen työntekijä voi saada varhennettua lakisääteistä eläkettä täytettyään 60 vuotta. Tällöin hänellä on BetrAVG:n mukaan samalla oikeus saada ammatillista eläkettä. Näiden säännösten hallitus katsoo osoittavan lakisääteisen järjestelmän ja ammatillisen järjestelmän läheistä ja suoraa yhteyttä.

19 Tätä perustelua ei voida hyväksyä. Yhtäältä kansallisen säännöksen mukainen velvoite maksaa ammatillista eläkettä samaan aikaan kuin lakisääteistä eläkettä ei johda ammatillisen järjestelmän jäämiseen perustamissopimuksen 119 artiklan soveltamisalan ulkopuolelle. Toisaalta on todettava, että mainitulla kansallisella säännöksellä ei ole mitään vaikutusta riidan kohteena olevan vähennyksen syrjivään luonteeseen, joka on seurausta yksinomaan niistä sopimusperusteisista säännöistä, joissa vahvistetaan eri eläkeikä miespuolisille ja naispuolisille työntekijöille.

20 Ensimmäiseen ennakkoratkaisukysymykseen on vastattava, kuten asiassa Barber annetusta tuomiosta seuraa, että se, että täydentävässä ammatillisessa vakuutusjärjestelmässä miespuolinen työntekijä voi eri sukupuolille vahviste-

tun eri eläkeiän vuoksi vaatia yrityseläkettä vasta iäkkäämpänä kuin samassa tilanteessa oleva naispuolinen työntekijä, on perustamissopimuksen 119 artiklan vastaista.

Toinen kysymys

21 Toisessa kysymyksessään ennakkoratkaisua pyytänyt tuomioistuin kysyy, estetäänkö edellä mainitun direktiivin 86/378/ETY 8 artiklan 1 kohdalla se, että eri eläkeiän vahvistaminen eri sukupuolille yrityseläkkeiden maksamisen osalta on yhteensopimatonta perustamissopimuksen 119 artiklan kanssa ennen 1.1.1993, johon mennessä jäsenvaltioiden on mainitun säännöksen mukaisesti toteutettava kaikki direktiivin noudattamisen edellyttämät toimenpiteet.

22 Tämä kysymys tuo pääasiallisesti esiin ongelman perustamissopimuksen 119 artiklan ja direktiivin 86/378/ETY välisestä suhteesta.

23 Tässä yhteydessä on muistettava, että vakiintuneen oikeuskäytännön mukaisesti 119 artiklaa sovelletaan sellaisenaan kaikkiin syrjinnän muotoihin, jotka voidaan todeta pelkkien kyseisessä artiklassa mainittujen työn ja palkan samanlaisuuden kriteerien avulla ilman, että kriteereitä täsmentäviä yhteisön omia tai kansallisia toimenpiteitä tarvitaan näiden kriteerien soveltamiseksi (ks. erityisesti asiassa Barber annettu tuomio, 37 kohta).

24 Koska yrityseläkkeiden osalta eri sukupuolille vahvistetusta eri eläkeiästä johtuva syrjintä on suoraan todettavissa kussakin tapauksessa ilmenevien palkkaustekijöiden ja 119 artiklassa ilmaistujen kriteerien avulla, ei ole syytä tarkastella direktiivin 86/378/ETY vaikutuksia. Viimeksi mainitun direktiivin säännökset eivät voi missään olosuhteissa rajoittaa mainitun artiklan määräysten merkitystä.

25 Tästä seuraa, jos kolmanteen ennakkoratkaisukysymykseen annetusta vastauksesta ei muuta johdu, että eri sukupuolille vahvistetun eri eläkeiän vuoksi syrjitty työntekijä voi periaatteessa vaatia oikeuksiaan yrityseläkkeeseen samassa iässä kuin naispuolinen työtoverinsa; kaikki ennenaikaisen yrityksestä lähtemisen vuoksi tehtävät vähennykset on laskettava käyttäen perusteena tätä ikää.

26 Toiseen ennakkoratkaisukysymykseen on siis vastattava, ettei direktiivi 86/378/ETY estä asianosaista vetoamasta suoraan perustamissopimuksen 119 artiklaan kansallisessa tuomioistuimessa, jos kolmanteen ennakkoratkaisukysymykseen annetusta vastauksesta ei muuta johdu.

Kolmas kysymys

27 Kolmannella kysymyksellä yhteisöjen tuomioistuinta pyydetään pääasiallisesti ilmaisemaan kantansa asiassa Barber annetun tuomion oikeusvaikutusten ajallisen rajoittamisen täsmällisestä merkityksestä.

28 Kuten yhteisöjen tuomioistuin on jo todennut 6.10.1993 asiassa Ten Oever antamassaan tuomiossa (C-109/91, Kok. 1993, s. I-4879), riittää tältä osin sen korostaminen, että mainitunlainen rajoitus on asetettu nimenomaan yksityisten ammatillisten järjestelmien mukaisille suorituksille (erityisesti eläkkeille), joita on pidettävä perustamissopimuksen 119 artiklassa tarkoitettuna palkkana.

29 Kyseisessä ratkaisussa otettiin huomioon kyseisen palkkausmuodon erikoislaatuisuus; palkkausmuoto perustuu ajalliseen erotteluun työntekijän koko uran aikana vähitellen syntyvän eläkeoikeuden ja tiettyyn ikään asti lykätyn eläkkeen tosiasiallisen maksamisen välillä.

30 Yhteisöjen tuomioistuin on myös ottanut huomioon ammatillisten eläkkeiden rahoitusmenetelmien ominaispiirteet ja näin ollen jokaisessa erityistapauksessa laskennalliset suhteet kausittaisten maksusuoritusten ja vastaisuudessa maksettavien summien välillä.

31 Ottaen huomioon asiassa Barber annetun tuomion 44 kohdassa ilmaistut kyseisen tuomion oikeusvaikutusten ajalliseen rajoittamiseen oikeuttavat syyt on täsmennettävä, että tasa-arvoiseen kohteluun ammatillisten eläkkeiden osalta voidaan vedota vasta tuomion antamispäivän eli 17.5.1990 jälkeisiin työjaksoihin perustuvien eläkkeiden osalta, paitsi jos työntekijät tai heidän jälkeensä etuuteen oikeutetut ovat ennen mainittua päivämäärää panneet vireille oikeudenkäynnin tai esittäneet muuten vastaavanlaisen vaatimuksen sovellettavan kansallisen oikeuden mukaan.

32 Kolmannen ennakkoratkaisukysymyksen d kohdassa esitetyn tilanteen osalta on muistettava, että yksinomaan yhteisöjen tuomioistuimen asiana on poikkeustapauksissa rajoittaa asianomaisten mahdollisuutta vedota tulkintaan, jonka se ennakkoratkaisupyynnön johdosta antaa yhteisön oikeussäännöistä.

33 Kolmanteen ennakkoratkaisukysymykseen on asiassa Barber annetun tuomion nojalla vastattava, että vaadittaessa tasa-arvoista kohtelua ammatillisten eläkkeiden osalta perustamissopimuksen 119 artiklan välittömään oikeusvaikutukseen voidaan vedota vasta 17.5.1990 jälkeisiin työjaksoihin perustuvien eläkkeiden osalta, paitsi jos työntekijät tai heidän jälkeensä etuuteen oikeutetut ovat ennen mainittua päivämäärää panneet vireille oikeudenkäynnin tai esittäneet muuten vastaavanlaisen vaatimuksen sovellettavan kansallisen oikeuden mukaan.

Oikeudenkäyntikulut

34 Yhteisöjen tuomioistuimelle huomautuksensa esittäneille Saksan, Alankomaiden, Irlannin ja Yhdistyneen kuningaskunnan hallituksille ja Euroopan yhteisöjen komissiolle aiheutuneita oikeudenkäyntikuluja ei voida määrätä korvattaviksi. Pääasian asianosaisten osalta asian käsittely yhteisöjen tuomioistuimessa on välivaihe kansallisessa tuomioistuimessa vireillä olevan asian käsittelyssä, minkä vuoksi kansallisen tuomioistuimen asiana on päättää oikeudenkäyntikuluista.

Näillä perusteilla

YHTEISÖJEN TUOMIOISTUIN

on ratkaissut Arbeitsgericht Bonnin 14.2.1991 tekemällään päätöksellä esittämät kysymykset seuraavasti:

1) **Kuten 17.5.1990 asiassa Barber (C-262/88) annetusta tuomiosta seuraa, se, että täydentävässä ammatillisessa vakuutusjärjestelmässä miespuolinen työntekijä voi eri sukupuolille vahvistetun eri eläkeiän vuoksi vaatia yrityseläkettä vasta iäkkäämpänä kuin samassa tilanteessa oleva naispuolinen työntekijä, on perustamissopimuksen 119 artiklan vastaista.**

2) **Miesten ja naisten tasa-arvoisen kohtelun periaatteen toteuttamisesta ammatillisissa sosiaaliturvajärjestelmissä 24 päivänä heinäkuuta 1986 annettu neuvoston direktiivi 86/378/ETY ei estä asianosaisia vetoamasta suoraan perustamissopimuksen 119 artiklaan kansallisessa tuomioistuimessa, jos kolmanteen ennakkoratkaisukysymykseen annetusta vastauksesta ei muuta johdu.**

3) **Edellä mainitun 17.5.1990 annetun tuomion nojalla vaadittaessa tasa-arvoista kohtelua ammatillisten eläkkeiden osalta perustamissopimuksen 119 artiklan välittömään oikeusvaikutukseen voidaan vedota vasta 17.5.1990 jälkeisiin työjaksoihin perustuvien eläkkeiden osalta, paitsi jos työntekijät tai heidän jälkeensä etuuteen oikeutetut ovat ennen mainittua päivämäärää panneet vireille oikeudenkäynnin tai esittäneet muuten vastaavanlaisen vaatimuksen sovellettavan kansallisen oikeuden mukaan.**

Due Mancini Moitinho de Almeida Díez de Velasco

Kakouris Joliet Schockweiler

Rodríguez Iglesias Zuleeg Kapteyn Murray

Julistettiin Luxemburgissa 14 päivänä joulukuuta 1993.

J.-G. Giraud
kirjaaja

O. Due
presidentti